

42. Yapay Zekânın Çeviriyle İmtihanı: Arapça-Türkçe Şiir Çevirisi Üzerine Bir İnceleme¹

Gülfem KURT²

APA: Kurt, G. (2024). Yapay Zekânın Çeviriyle İmtihanı: Arapça-Türkçe Şiir Çevirisi Üzerine Bir İnceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 638-652. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981156>

Öz

Günümüz gelişen teknolojiyle birlikte ortaya çıkan yapay zekâ destekli çeviri sistemleri, dil engellerini aşma ve küresel iletişimi kolaylaştırma potansiyeli ile son yıllarda büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Bu sistemler, büyük dil modelleri ve makine öğrenimi teknikleri kullanarak metinleri bir dilden diğerine çevirmektedir. Yapay zekâ araçlarının çeviri yapma kabiliyetleri, özellikle günlük dilde ve yaygın metinlerde oldukça başarılı olsa da, dilsel ve kültürel nüansları tam olarak yakalamakta bazı zorluklarla karşılaştığı da aşikârdır. Bu araçlar bağlamı doğru anlayarak sözdizimi ve dilbilgisi kurallarını uygulayabilse de, çok anlamlı kelimeler, deyimler ve kültürel referanslar gibi karmaşık yapılarla başa çıkmada zaman zaman hatalar yapabilmektedir. Ayrıca, çevirilerde duyguyu, tonu ve alt metni doğru bir şekilde aktarmak zorlayıcı olabilmektedir. Bu çalışmada da hem dilsel ustalık hem de sanatsal duyarlılık gerektiren, pek çok yönden zorlayıcı olabilen şiir çevirisinin yapay zekâ ve insan çevirisi örneği karşılaştırmalı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Yapay zekâ çeviri aracı için ChatGPT-4o kullanılmış, çevirmen Mehmet Hakkı Suçin'in Arapça aslından çevirmiş olduğu Bedr Şâkir es-Seyyab'ın *Unşûdetu'l-Matar* şiirinden bir kesit söz konusu uygulamanın çevirisiyle birlikte karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda yapay zekâ araçlarının insan duygularını ve tonlamayı doğru yansıtmada konusunda geliştirilmeye muhtaç olduğu, bağlamı doğru anlayarak sözdizimi ve dilbilgisi kurallarını uygulayabilse de kültürel ifadeler, deyimler, karmaşık yapılar ve duygu yoğunluğunu ifade etmede zorlandığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Mütercim ve Tercümanlık, Yapay zekâ, Şiir çevirisi, Bedr Şâkir es-Seyyab.

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 23

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 01.09.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981156>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü / Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Literature, Department of Translation and Interpreting (Ankara, Türkiye), **eposta:** gulfem.kurt@hbv.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-5403-1847>, **ROR ID:** <https://ror.org/05mskcs74>, **ISNI:** [0000 0004 7221 6011](https://orcid.org/0000-0004-7221-6011)

Artificial Intelligence's Test with Translation: A Study on Arabic-Turkish Poetry Translation³

Abstract

With today's developing technology, artificial intelligence-supported translation systems have made great progress in recent years with their potential to overcome language barriers and facilitate global communication. These systems translate texts from one language to another using large language models and machine learning techniques. Although the translation capabilities of artificial intelligence tools are quite successful, especially in everyday language and common texts, it is also obvious that they face some difficulties in fully capturing linguistic and cultural nuances. Although these tools can correctly understand the context and apply syntax and grammar rules, they can sometimes make mistakes in dealing with complex structures such as ambiguous words, idioms and cultural references. In addition, it can be challenging to convey emotion, tone and subtext correctly in translations. In this study, the example of artificial intelligence and human translation of poetry translation, which requires both linguistic mastery and artistic sensitivity and can be challenging in many ways, was subjected to a comparative examination. Chatgpt-4o was used for the artificial intelligence translation tool, and the poem Unşûdetu'l-Matar by Bedr Şâkir es-Seyyab, which was translated from the original Arabic by translator Mehmet Hakkı Suçin, was comparatively evaluated with the translation of the application in question. As a result of these evaluations, it is seen that artificial intelligence tools need to be developed in terms of accurately reflecting human emotions and intonation, and although they can correctly understand the context and apply syntax and grammar rules, they have difficulty in expressing cultural expressions, idioms, complex structures and emotional intensity.

Keywords: Translating and interpreting, Artificial intelligence, Poetry translation, Bedr Şâkir es-Seyyab.

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 23
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 01.09.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981156>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Giriş

İletişimin sınır tanımadığı, giderek birbirine bağlanan dünyamızda, dilsel engelleri aşma yeteneği her zamankinden daha kritiktir. Farklı kültürel geçmişlere sahip insanların birbiriyle bağlantı kurma ihtiyacı, uluslararası ticaret ve diplomasi işlemleri, endüstri, mühendislik ve sağlık alanlarındaki ihtiyaçlar diller arasında etkili iletişimi zorunlu kılan etmenlerdir. Tüm bu nedenler çeviri ihtiyacını, gelişen ve değişen dünya ihtiyaçları da teknolojiyi doğurmuştur. Teknolojinin pek çok alanda kullanımı gitgide artmış, yenilikçi yöntemler yapay zekâ teknolojisini karşımıza çıkarmıştır.

Yapay zekânın devreye girdiği en kritik öneme sahip alanlardan biri, kültürler arasındaki uçurumu kapatan çeviri işlemi olmuştur. Yapay zekâ çevirisinin merkezinde, sistemlerin verilerden öğrenmesini ve açık programlamaya gerek kalmadan zaman içinde gelişmesini sağlayan bir yapay zekâ alt kümesi olan makine öğrenimi yer alır. Özellikle nöral makine çevirisi modelleri bu alanda öncü olarak ortaya çıkmıştır. İnsan beyninin yapısı ve işlevinden ilham alan bu modeller, doğru çeviriler oluşturmak için çok miktarda iki dilli metin verisini analiz etmektedir. Ayrıca yapay zekâ destekli çeviri araçları, doğal dil işleme (NLP) ve makine öğrenimi algoritmalarında devam eden gelişmeler sayesinde sürekli olarak gelişmektedir. Bu gelişmeler, yapay zekâ sistemlerinin bağlamı, deyimsel ifadeleri ve kültürel sembolleri daha iyi anlamasını sağlayarak çevirilerin kalitesini ve akıcılığını arttırmaktadır. Bununla birlikte, yapay zekâ çeviri sistemleri zaman kısıtlamalarına veya coğrafi sınırlara bağlı değildir. İçeriği kıtalar ve zaman dilimleri arasında anında çevirerek 7/24 çalışabilirler. Bu gerçek zamanlı çeviri yeteneği, zamanında iletişimin çok önemli olduğu uluslararası konferanslar, acil durumlar ve küresel medyada yer alma gibi senaryolarda özellikle faydalıdır.

Yapay zekâ çevirisinin en önemli avantajlarından biri, birden çok dili nispeten kolaylıkla işleyebilme yeteneğidir. Geleneksel çeviri yöntemleri genellikle belirli dil çiftlerinde uzmanlık gerektirmekte, bu da çeviri projelerinin kapsamını sınırlamaktadır. Öte yandan yapay zekâ, İngilizce, Arapça, İspanyolca gibi yaygın olarak konuşulan dillerden daha az bilinen lehçelere ve bölgesel dillere kadar çok çeşitli diller arasında zahmetsizce çeviri yapabilmektedir. Bu da yapay zekâ araçlarının tercih edilme nedenlerinin en önemlilerinden biridir.

Ancak olağanüstü yeteneklerine rağmen yapay zekâ çeviri sistemlerini sınırlayan ve zorlayan etmenleri göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Basit metinleri çevirmede başarılı olsalar da, bağlamın çok önemli bir rol oynadığı oldukça karmaşık veya belirsiz içerikle mücadele etmekte olan bu araçlar, çeviri sırasında üslup, niyet ve kültürel duyarlılık gibi nüansları kaybedebilmekte, bu da belirli bağlamlarda insan çevirmenlerin yeri doldurulamaz rolünün altını çizmektedir.

Yapay Zekâ ve Tarihi

Yapay zekâ kavramı ilk olarak 1956 yılında Dortmund Konferansı'nda John McCarthy, Marvin L. Minsky, Nathaniel Rochester ve Claude E. Shannon tarafından sunulan bir öneri mektubunda dile getirilmiştir. Ancak bu kavramın öncüsü olarak John McCarthy kabul edilmektedir (Alpaydın, 2013). McCarthy (2004, s.7) zekâyı, "Dünyada hedeflere ulaşma yeteneğinin hesaplayıcı bir parçasıdır. Değişen türde ve derecede zekâ insanlarda, birçok hayvanda ve bazı makinelerde görülür" şeklinde tanımlarken, yapay zekâyı, "insan benzeri zeki makineler özellikle de zeki bilgisayar programları yapma bilimi ve mühendisliği" olarak ifade etmiştir. Bu tanıma göre, bir bilgisayarın akletme, sorun çözme, anlam çıkarma ve genelleme gibi insansı, üst seviye bilişsel becerileri kullanması yapay zekâ olarak tanımlanabilir. Her ne kadar yapay zekâ kavramı 20. yüzyılda gündeme gelmiş bir kavram gibi gözükse

de tarihinin çok daha eskilere dayandığı söylenmektedir. 1700'lü yılların ortalarında, Jacques de Vaucanson, flüt çalabilen bir otomat yapmıştır. Bu otomat lastik dudaklarının ve parmaklarının hareketlerini kontrol ederek flüte hava üfleyen ve on iki melodi çalabilen bir özelliğe sahiptir (Barutçuoğlu 2001, s.2).

İkinci dünya savaşı sonrası yapay zekâ çalışmalarının başladığı ve arttığı tarih olarak gösterilir ancak 20. Yüzyılın başında bununla alakalı bazı çalışmalara da rastlanmaktadır.

İkinci dünya savaşının devam ettiği 1950 yılında Turing, "Bilgi İşlem Makineleri ve Zekâ" adlı makalesinde, "Makineler düşünebilir mi?" sorusunu sorarak bu alandaki tartışmaları başlatmıştır. Turing, insanlarla iletişim kurabilecek bir makine tasarlanmasının yollarını aramış ve bu amaçla Turing Testi adını verdiği bir test geliştirmiştir (Aslan 2014, s.16).

1950'li yıllarda yapay zekâ ile ilgili çalışmalar ayrı bir araştırma alanı olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu durumun en mühim nedeninin bilgisayarların hayatımıza girmesi ve ticari şirketler tarafından kullanılmaya başlaması olduğu düşünülmektedir (Kuşçu, 2015, s. 49).

1997 yılında satranç şampiyonu Gary Kasparov ile IBM tarafından geliştirilen satranç oynama programı Deep Blue, büyük bir duyuru ile tüm dünyanın izlediği bir maçta karşı karşıya gelmiş ve Deep Blue Kasparov'u yenmiştir. Bu durum, çoğunluğun farkında olmadığı akıllı makineler konusuna toplum tarafından bir duyarlılık oluşmasını ve sadece bilim kurgu filmlerinin teması olan "insanlardan daha üstün maineler olacak" fikrinin "bir korku" olgusuyla birlikte genele yayılmasını sağlamıştır (Arslan, 2017, s. 78).

Big data olarak adlandırılan günümüze gelindiğinde ise yapay zeka artık bilimin her dalında, sosyal hayatın her alanında kullanılan ve her geçen gün gelişen ve değişen teknolojik imkanlar sunan bir araç haline gelmiştir. Yatırımlar ve teknolojik gelişmelerle yapay zekâ uygulamaları, maliyet açısından da gün geçtikçe düşerken, performans ve bilinirlik bakımından her geçen gün artmaktadır. Günlük hayatımızda bazen arka planda kalsa da etki bakımından bütünlük, yaygın ve kaçınılmaz olmuştur. Ve bu teknoloji, Siri'den, dijital gazeteciliğe, hisse senedi hareketleri tahmininden suçu tahmin etmeye, yüz tanımadan tıbbi teşhislere kadar çok farklı alanlarda etkin şekilde kullanılmaktadır (Holmes ve diğerleri, 2019).

Yapay zekâ, ilgilendiği alanlar bakımından üç başlıkta toplanabilir. Bunlar, veri tabanlı (data-based), mantık tabanlı (logic-based) ve bilgi tabanlı (knowledge-based) yapay zekâ yaklaşımlarıdır. 1980'lerden 2000'li yıllara kadar, yapay zekânın eğitimsel uygulamaları çoğunlukla bilgi tabanlı bir yaklaşıma dayanıyordu (Sleeman ve Brown, 1982). Belirtilen dönemde araştırma alanları, çoğunlukla akıllı öğretim sistemleri adı altında, domain, öğrenci ve pedagojik olmak üzere üç modülden oluşan yapılar üzerineydi (Woolf, 2009). Bugün eğitimde yapay zekâ çalışmalarına bakıldığında, "sadece bilgi-tabanlı değil, veri ve mantık-tabanlı ve yapay zekâ uygulamalarının hemen hemen her alanda yer aldığı farklı uygulamalar görülebilir. Bunlar arasında, kişiselleştirilmiş eğitim veya diyalog eğitim sistemleri, öğrencilerin makale analizleri, akıllı ajanlar, chatbots, otomatik test oluşturma sistemleri vb. yer almaktadır" (Arslan, 2020, s.81).

Şiir Çevirisi

Şiir çevirisi, edebiyatın zorlu ve incelik gerektiren dallarından biridir. Hem kaynak metnin sanatsal değerini hem de hedef dilin özelliklerini koruma çabası, şiir çevirisini diğer türlerden ayıran temel

faktörlerden biridir. Şiir çevirisinin tarihine baktığımızda antik çağlara kadar gitmek gerektiği açıktır. Antik Yunan ve Roma'da, farklı dillerden eserlerin çevrilmesi yaygındır. Özellikle Homeros'un "*İlyada ve Odysseia*" gibi eserleri, farklı dillere çevrilerek geniş bir coğrafyaya yayılmış, Roma İmparatorluğu döneminde, Latin edebiyatının önemli eserleri de Yunanca'ya çevrilmiştir. Bu dönemde yapılan çeviriler, sadece edebi değer taşımakla kalmayıp aynı zamanda kültürel ve dini metinlerin de aktarılmasını sağlamıştır (Smith, 2003, s. 45).

İslam dünyası ve Batı arasında önemli bir kültürel alışverişin yaşandığı dönemlerde Arapça'dan Latince'ye yapılan çeviriler, Avrupa'da büyük bir entelektüel hareketliliğe yol açmış, Endülüs'te, Arapça'dan İbranice'ye ve Latince'ye yapılan çevirilerle birlikte, şiir ve bilimsel metinler Batı'ya aktarılmıştır (Jones, 2007, s. 112).

Arap dünyasında şiir çevirisinin yolculuğuna bakıldığında ilk şiir çevirilerinin Cahiliye dönemine dek uzandığını görürüz. Söz konusu dönemlerde çevirilerin sözlü gelenekler aracılığıyla gerçekleştiği bilinmektedir. İslamın gelişiyle birlikte yazılı kültürün gelişimi artmış ve bu tarihten sonra özellikle Pers ve Yunan kültüründen yapılan çevirilerle çeviri faaliyetleri de artmıştır. Abbasiler dönemi, Arap dünyasında şiir çevirisinin altın çağı olarak kabul edilir. Bu dönemde, Beytü'l-Hikme gibi kurumlar, çeviri faaliyetlerinin merkezi haline gelmiştir. Yunan ve Pers edebiyatının önemli eserleri Arapça'ya çevrilmiş ve bu eserler, Arap şairler üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Örneğin, Aristoteles'in eserleri ve İranlı şair Firdevsî'nin "Şehname" adlı eseri, bu dönemde Arapça'ya çevrilen önemli eserler arasındadır (Al-Hassan, 1986, s. 78). Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Arap şiir çevirisi, Osmanlı sarayında önemli bir yer tutmuştur. Bu dönemde, Osmanlı Türkçesi'ne çevrilen Arap şiirleri, sarayda ve edebi çevrelerde büyük ilgi görmüştür. Aynı şekilde, Osmanlı şairlerinin eserleri de Arapça'ya çevrilmiş ve bu eserler, Arap dünyasında geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Bu dönemde yapılan çeviriler, Arap ve Osmanlı edebiyatları arasındaki kültürel etkileşimi güçlendirmiştir (Şehsuvaroğlu, 1978, s. 45).

Modern dönemde, Arap dünyasında şiir çevirisi, Batı edebiyatının etkisiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda, Batı edebiyatından yapılan çeviriler, Arap edebiyatında önemli bir yer tutmuştur. Bu dönemde, ünlü Batılı şairlerin eserleri Arapça'ya çevrilmiş ve bu eserler, Arap edebiyatında yeni akımların doğmasına neden olmuştur. Örneğin, Shakespeare, Goethe ve Baudelaire'in eserleri, Arapça'ya çevrilen önemli Batılı şairler arasındadır (Badawi, 1987, s. 63).

Şiir çevirisinin tarihi, kültürel etkileşimlerin ve dilsel zenginliklerin bir yansımasıdır. Antik dönemlerden günümüze kadar, şiir çevirisi, edebi ve kültürel sınırları aşarak, insanları ve kültürleri birbirine bağlayan bir köprü olmuştur ancak şiirin çevrilemez olduğunu öne süren bir tarafın varlığı da aşikârdır. Örneğin, Miladi 868 yılında vefat eden Arap bilgini el-Câhiz, "Kitâbu'l-Hayevân" isimli eserinde şiirin çevrilemezliği konusuna değinir:

"Şiir çevirmenler tarafından çevrilemez, şiirin çevirisinin yapıldığı takdirde vezin ortadan kalkar ve estetik kaybolur. Bu sebeple ancak şiirin anlamının başka dile aktarımı mümkündür. Nesir çevirirken de çevirmenin dile tam anlamıyla hâkim olması beklenemez ancak çevirmen kaynak metne ihanet etmeden, anlamları tam olması gerektiği gibi aktararak yazarın kullandığı anlamı tam bilmesede de ifadeleri yerli yerinde ve bağlama uygun kullanması gerekmektedir" (el-Câhiz, 75-76).

es-Safedî de çeviri konusunda el-Câhiz'la aynı çizgidedir. Her iki düşünür de çeviriyle ilgili görüşlerini, kendilerinden önce veya kendi dönemlerinde yapılan çevirilerden hareketle oluşturmuşlardır. es-Safedî, kendinden yaklaşık beş asır önce yaşayan el-Câhiz'in görüşlerini sistematik hale getirmiştir (Sarıkaya,

2003:146).

Gürsel (1978), şiir çevirisinin yalnızca kaynak dille hedef dil arasında gerçekleşen bir karşılık bulma eylemi olmadığını, göstergeler dizgesinin “gösteren” düzlemine de önem verilmesi gerektiğinden karşılık aranan sözcüklerin ses bilimsel niteliğinden koşuk yapısına, teknik öğelerden anlam kaymalarına varan pek çok zorluğu birlikte getirdiğini ve bu zorlukların tamamen çözüme ulaştığı, kaynak dildeki tüm anlam ve biçimlere hedef dilde karşılık bulunduğu bir şiir çevirisinin de mümkün olmadığını belirtmektedir (s. 155).

Ünlü dilbilimci Roman Jakobson, şiirin tanımı gereği çevrilemeyeceğini belirtir. Ona göre bir metni şiirsel kılan temel özellik ses benzeşimidir ve şiirsel metni oluşturan belirleyici özellik sözdizimi alanından çok sesbilimi alanında gerçekleşir. Bu da şiirde çevirme eyleminden değil, başka bir bağlama oturtmadan, bir çeşit yer değiştiriminden söz edilebileceği anlamına gelmektedir. Yani sorun, ilk şiirsel biçimin bir başka şiirsel biçime oturtulması, karşılık aranan dil göstergelerinin çevrilerek değil amaç dilde yeniden üretilerek değerlendirilmesi sorunudur (aktaran Gürsel, 1978, s.156).

Menemencioğlu, asırlardır bir grubun şiir çevrilemez diye ferman buyurduğunu ama Allah'ın her günü şiirin çevrildiğini dolayısıyla şiir çevirisiyle uğraşanlar olduğunu ve yapılan çevirilerin de insanlar tarafından okunduğunu söylemektedir (aktaran Dağbaşı, 2017, s.180)

Suçin ise, diller arası çeviriden beslenmeyen şiirin bir süre sonra kendini tekrar edebileceğini, eğer bildiği sınırların dışına çıkmaz; farklı şiir seslerini, biçimlerini, izleklerini tanıma fırsatına sahip olmazsa, hem kendini hem de verili olanı aşma şansını elde edemeyeceğini belirtir. Aynı zamanda Türk edebiyatının evrelerine bakıldığında hepsinin arka planında “öteki”nin şiiriyle etkileşimini göreceğimizi, Fars ve Arap şiirinden, yer yer bu ikisinin tasavvuf damarından beslenmeseydi bugün elimize geçtiği haliyle bir divan edebiyatı olmayacağını vurgulamıştır. Bununla birlikte Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'in “neoklasik” açılımlarının yanı sıra Garip ve İkinci Yeni arayışlarının Batı şiirinin etkisinde gelişmediğini söylemenin mümkün olmadığını, bu yüzden çevirinin, bir dilin şiirinin kanonunu oluşturacak, şekillendirecek ve geliştirecek kudrete sahip olduğunu ve çevirisiz edebiyatın sınırlarını genişletmesinin hatta o sınırları aşmasının imkânsız olduğunu dile getirmiştir (Suçin, t.y.).

Şiirin çevrilip çevrilemeyeceği ile ilgili tüm görüşler incelediğinde her araştırmacının zihninde bu hususa dair bir fikri elbette oluşmaktadır. Şiir türünün doğasına bakıldığında, şiirin kendine özgü yapısı, dili, ritmi ve duygusal yoğunluğu onun çevrilmesinde birtakım zorluklar olduğunu ortaya koymaktadır. Robert Frost'un "Şiir, dilin başladığı yerde başlar ve dilin bittiği yerde biter" sözü, şiirin dilsel sınırlarının ötesine geçen bir sanatsal ifade olduğunu vurgular (Frost, 1969, s. 17). Bu nedenle, çeviri esnasında çevirmenlerin hem anlamı hem de estetiği korumaya çalışmaları gerekmektedir. Aynı zamanda şiir, genellikle yazıldığı kültürün derin izlerini taşır. Kültürel referanslar, deyimler, tarihsel bağlamlar ve toplumsal değerler, şiirin anlaşılmasını ve çevrilmesini zorlaştırır. Kültürel farklılıklar nedeniyle, çevirmenler kaynak metnin duygusal ve kültürel zenginliğini hedef dile aktarmakta zorluk yaşayabilirler. Lawrence Venuti, çevirinin her zaman bir "yerelleştirme" süreci olduğunu ve çevirmenlerin bu süreci dikkatli bir şekilde yönetmeleri gerektiğini vurgular (Venuti, 1995, s. 33).

Şiir çevirisinin, dilin estetik ve anlam boyutunu, kültürel farklılıkları, biçim ve yapıyı, duygusal yoğunluğu ve çevirmenin yaratıcılığını bir araya getiren karmaşık bir süreç olduğu açıktır. Bu yönüyle şiir çevirisinin çevirmenlerin en büyük meydan okumalarından biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tüm bu tartışmaların gölgesinde istemsizce gelişen ve sürekli bir yenilik ortaya koyan teknoloji, çeviri alanında da kendini göstermeye başlamış, şiirin çevrilemezliği tartışmalarına bir de şiirin yapay zekâyla çevrilip çevrilemeyeceği sorusu eklenmiştir.

Uzun zamandan beri Google Translate ve Bing gibi makine çevirisi araçları çevirmenlere yardımcı araçlar olarak kullanılmaktaydı ancak makine çevirisi araçları çevirmenlerin yerini alacak mı? soruları zihinlerde oluşmamıştı. Makine öğrenmesi algoritmalarıyla güçlendirilmiş yapay zekânın, son yıllarda metin çevirilerinde, öğrencilerin yazma becerilerini ilerletmelerinde, akademik makale yazma ve yazılması planlanan metinlerin yapısını ve mantığını oluşturmada, yani eğitimden sağlığa, uzay teknolojisinden savaş sanayisine, hukuktan dijital güvenliğe, finanstan spora, tarımdan güzel sanatlara, ulaşımdan yerel yönetimlere ve bilimsel araştırmalardan reklam sektörüne kadar birçok alanda değişik amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Gupta (2017, s. 4-5)'ya göre sanal ortam oyunları, doğal dil işleme, görüntü işleme ve görme sistemleri, sanal kişisel asistanlar, sürücüsüz/insansız araçlar, dolandırıcılık tespiti, güvenlik gözetimi, el yazısı tanıma ve insan-makine etkileşimi gibi alanlarda yapay zekâ aktif olarak kullanılmaktadır.

Söz konusu kullanım alanlarında ciddi faydalar sağlayabileceği gerçeği bir yana, yapay zeka araçlarının bilinçsiz kullanımı beraberinde akademik hırsızlık, kişisel verilerin gizlilik ve güvenliğinin tehlikeye girmesi, bireylerin özel alanlarına müdahale gibi daha pek çok riskleri de beraberinde getirmektedir. ChatGPT'nin halkın kullanımına açılmasının üzerinden sadece iki hafta geçtikten sonra South Carolina'daki Furman Üniversitesi'nde bir öğrencinin intihal yaptığı, Prof. Darren Hudson Hick tarafından üniversite yönetimine bildirilmiştir (Mitchell, 2023).

Son zamanlarda yapay zekâ araçlarının daha donanımlı hâle gelmesiyle birlikte insanın ürettiği ile yapay zekânın oluşturduğu metinleri birbirinden ayırt etmek neredeyse olanaksızdır. Bu nedenle uluslararası bilimsel dergiler, üniversiteler, yazar ve yayıncı birlikleri ile etik kurullar akademik sahtekârlığa karşı çözüm bulmaya çalışmaktadırlar (Akça vd., 2024, s.285). Yang (2023)'ın belirttiğine göre, ChatGPT'nin eğitim alanında ortaya çıkaracağı tehlikeleri önlemek için Ocak 2023'ten itibaren New York'ta faaliyet gösteren devlet okullarındaki tüm cihaz ve ağlarda ChatGPT'nin kullanımı yasaklanmıştır. Alman bu karar hızlı bir şekilde diğer şehirlerde (Los Angeles ve Baltimore) de uygulamaya geçirilmeye çalışılmıştır (Cotton vd., 2023, s.7).

Söz konusu tüm risk ve tehlikelerine karşın yüzyıllardır insanın yapmasına alışık olduğumuz birçok eylemin bu araçlar tarafından yerine getiriliyor oluşu gerçeği gün geçtikçe daha çok artmakta, bu durum da yapay zekâyı bu araştırma gibi pek çok araştırmanın konusu haline getirmektedir. Örneğin senaryo ve şiir yazma, bir romanı bütünüyle oluşturma gibi insanın oluşturmasına alışık olduğumuz birçok eylem artık yapay zekâ tarafından kolaylıkla gerçekleştirilebilmektedir. Söz konusu eylemlerden bir diğeri de çeviri eylemidir. Özellikle dilin estetik ve anlam boyutunu, kültürel farklılıkları, biçim ve yapıyı, duygusal yoğunluğu ve çevirmenin yaratıcılığını bir araya getiren karmaşık bir süreç olan şiir çevirisinin yapay zekâda nasıl karşılık bulduğu ciddi bir merak konusu olmuştur. Yorum gerektirmeyen somut bilgi aktarımlarında oldukça fayda sağlayan yapay zekâ araçlarının aynı işlevi şiir çevirisinde yerine getirmesi mümkün müdür? Bu konuda yazar Ayla Ortaç fikrini şu şekilde dile getirmiştir:

“Türkçede deneyim sözcüğünün çok güzel bir eşanlamlısı var da anlamı kaydırıla kaydırıla neredeyse kullanamaz oldum: Yaşantı – yaşananın tortusu gibi. Deneyimli çevirmenin bu tortu birikimi açısından zengin olduğu, eklenen her yeni yaşantıyla daha da zenginleştiği söylenebilir. Üstelik çevirmen zenginliğinin ve zenginleştiğinin farkındadır (ya da bilincindedir). Robot da süreç içinde deneyim kazanır ve biriktirir. Ama galiba bu insanın yaşama sürecinden farklı bir süreç. Belki “yapma” süreci. Robot yaptıklarını, yapabildiklerini biriktirir ya da bunlar robot adına robotun

erişimdeki bir yerde depolanır. Robot ömrünü tamamlarsa, hatta tamamlamadan depo başka robot(lar)a açılabilir. Robot depoda ne olduğunu ya da olmadığını ancak kullanma ihtiyacı doğduğunda keşfeder. Ama bu keşfi neredeyse hiç zaman almayacağından zaten biliyormuş gibi olur. Öyle bile olsa bu bilinç değildir. Yaşamak da yapmaktan ibaret değildir. Robot insan işi yapar ama o işi yapmakla insan gibi yapmış olmaz” (Nuhurat, 2024, s. 182).

Tüm bu fikirler ışığında tarafımızca, yapay zekânın şiir çevirisiyle ilgili bir inceleme yapma gereği duyulmuş, bu amaçla insan çevirisi ve yapay zekânın günümüzde en çok kullanılan araçlarından biri olan Chatgpt çevirisi karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İnsan çevirisi verisini çevirmen Mehmet Hakkı Suçin tarafından Arapça aslından Türkçe’ye çevrilmiş olan Bedr Şâkir es-Seyyab’ın *Unşûdetu’l-Matar* adlı şiirinden bir kesit oluşturmaktadır. Aynı şiir Chatgpt-4o kullanılarak pdf dosyasına kaydedilip sisteme yüklenmiş, her çeviri yeni bir sohbet içinde açılmıştır. Her kıta için bellek temizlenerek yeni bölümün çevrilmesi istenmiş, komut farklılaşınca çevirilerde farklılaşma olabileceği göz önünde bulundurulmuş her defasında aynı komut [Bu belgedeki şiiri Türkçeye çevir] verilmiştir. Tek sorgulama yapılmış ve sistemin verdiği ilk çeviri dikkate alınmıştır. Çevirileri iyileştirmek maksadıyla yönlendirmelerde bulunulmamıştır. İlgili analizler elde edilen bu çeviriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analiz yapılırken kaynak ve hedef metinler karşılaştırılarak, sözdizimi, kafiye, dize, söz sanatları, kelime seçimleri, anlam kaybı ve kaymalar dikkate alınarak sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmanın temel hedefi insan çevirisi ve yapay zekâ çevirisi arasındaki çeviri niteliği farkını ortaya koymaktır.

Bedr Şâkir es-Seyyâb’ın *Unşûdetu’l-Matar* Şiirinin Çevirileri

İnceleme 1

Kaynak Metin (KM) عَيْنَاكَ غَابَتَا نَجِيلِ سَاعَةِ السَّحَرِ ، أَوْ شُرْفَتَانِ رَاحَ يَنْأَى عَنْهُمَا الْقَمَرُ	
Yapay Zekâ Çevirisi (YZÇ) Gözlerin, hurma ağaçlarının ormanları gibi, şafak vaktinde; Ya da, ayın uzaklaştığı balkonlar gibi	İnsan Çevirisi (İÇ) Gözlerin iki hurma ormanıdır seher vakti Ya da ay ışığının uzaklaştığı iki balkon

İlk dizedeki غَابَتَا ifadesi Arapça dil yapısına has olan ikillik ifade etmekte ancak yapay zekâ, çevirisinde bu ifade çoğul olarak karşılanmaktadır. Aynı zamanda orman anlamına gelen غابة sözcüğünün iki hurma ağacı şeklinde ifade edilme nedeninin, şairin bu dizede gözlerin derinliğini, gizemini ve çekiciliğini aynı zamanda hurma ağaçlarının sıcak ve verimli topraklarda yetişmesi dolayısıyla gözlerin sıcak ve davetkâr olduğunu vurgulama isteği olduğu düşünülmektedir. Dizenin insan çevirisinde ise “iki” sayısı vurgulanmaktadır. Aynı dizede yapay zekâ aktarımında yer alan “şafak vakti” ifadesi hedef dilde, genelde askeri operasyonların ya da polis operasyonlarının yapıldığı vakti anımsattığından epik bir his içermekte ve ilk söylenişte şiirdeki duygusal hissi vermemektedir. İnsan çevirisinde kullanılan “seher vakti” ifadesi duygusal bir anlamı barındırmakta, şiirin duygu yoğunluğuna daha uygun görülmektedir. İkinci dizede kullanılan شُرْفَتَانِ kelimesi de ikillik özelliği barındıran ve iki balkon şeklinde aktarılması doğru olan bir ifadedir. Yapay zekâ bu kelimeyi yine çoğul olarak algılamış ve balkonlar şeklinde anlam vermiştir.

Kaynak şiirde görsel betimlemeler oldukça güçlü verilmiştir. "İki balkon" ifadesi, gözlerin genişliğini ve açık bir manzaraya sahip olma hissini okura vermekte, ayın uzaklaşması ise, bir hüznün ya da kaybolan

bir güzellik hissini uyandırmaktadır. Bu, gözlerin belki de bir melankoli ya da derin bir düşünceyle dolu olduğunu ima etmektedir. Yapay zekâ çevirisinde kelime bazında aktarım doğru olsa da his aktarımı yeterli görülmemiştir.

İnceleme 2

KM	
عَيْنَاكِ حِينَ تَبْسُطَانِ تُورِقُ الْكُرُومُ وَتَرْفَعُ الْأَضْوَاءُ... كَالْأَقْمَارِ فِي نَهْرٍ يَرْجُهُ الْمَجْدَافُ وَهَذَا سَاعَةَ السَّحَرِ كَأَنَّمَا تَنْبُضُ فِي غَوْرَتَيْهِمَا ، النَّجُومُ ...	
YZÇ Gözlerin gülümsediğinde, bağlar çiçek açar Ve ışıklar dans eder... Nehirdeki aylar gibi Ve küreklerin dokunuşuyla şafak vaktinde titrerler; Sanki içlerindeki derinliklerde yıldızlar atıyormuş gibi...	İÇ Gözlerin gülünce yapraklanır üzüm bağları Bir nehrin üstünde gezinen ay gibi Işıklar raks eder küreklerin titreştirdiği Ki seher vaktidir o an Yıldızların gözlerinin derininde nabız gibi attığı

Gözlerinin gülümsemesiyle bağların yeşerdiği ifade edilen ilk dizede *تُورِقُ الْكُرُومُ* üzüm bağlarının yapraklanması anlamına gelen ifade yapay zekâ tarafından “bağlar çiçek açar”, çevirmen tarafından ise “yapraklanır üzüm bağları” şeklinde ifade edilmiştir. Her iki çevirinin de birbirine yakın anlamlar içerdiği açıktır ancak şiirin ahengi ve duygu yoğunluğu dolayısıyla çevirmenin devrik cümle kurarak aktarım yapmayı uygun gördüğü düşünülmektedir. *كَالْأَقْمَارِ فِي نَهْرٍ* cümlesinde yapay zeka birebir çeviri yaparak aktarımı gerçekleştirmiş, çevirmen ise “üstünde gezinen” ifadesini eklemeye yaparak aktarmayı seçmiştir. “Nehirdeki ay gibi” denildiğinde, hedef okurun zihninde nehre yansıyan ay görüntüsünün suyun üstündeki görseli ve suda dans eder gibi yansıyan görüntüsü canlanmaktadır. Dolayısıyla çevirmenin hedef odaklı bir aktarım yapmayı tercih ederek söz konusu eklemeyi yaptığı düşünülmektedir.

كَأَنَّمَا تَنْبُضُ فِي غَوْرَتَيْهِمَا ، النَّجُومُ dizesinde *تَنْبُضُ* fiili nabızın atması, kalbin çarpması anlamına gelen geniş zaman çekimine girmiş bir fiildir. *غَوْرَتَيْهِمَا* kullanımı ise o ikisinin derininde anlamına gelmektedir. Kelimenin sonundaki ikilik ifade eden zamirin iki gözü kastettiği şiirin bir önceki dizesinden dolayı aşıkârdır ancak yapay zekâ çevirisinde içlerindeki derinlikler şeklinde yer almış, gözlerin kastedildiği anlaşılamamıştır. Çevirilerde özellikle de şiir çevirilerinde bu tarz kapalı ifadelerin çevrilmesi, bir önceki bağlamı bilmekten geçmektedir ve yapay zekâ araçlarında bu işleyişin henüz eksik olduğu görülmektedir. Söz konusu şiirin bütününe olduğu gibi bu kıtasında da oldukça fazla teşbih sanatı kullanılmış, şiirde ahenk, kullanılan imgeler ve benzetmelerle sağlanmıştır. Aynı zamanda, Arapça şiirlerde sıkça görülen uyum ve ritim de dikkat çekmektedir. Her dize, sevgilinin gözlerinin güzelliğini farklı bir doğa unsuruyla kıyaslamaktadır. Şair, sevgilinin gözlerinin güzelliğini ve bu gözlerin doğa üzerindeki büyümlü etkisini vurgulamak istemiştir. Gözlerin, bağları yeşerten, ışıkları dans ettiren ve yıldızları titreten bir güçte olduğu ifade edilmiştir. İnsan çevirisinde çevirmen bu lirik tonu cümleleri devrik kurarak ifade edebilmiş ancak yapay zekâ çevirisinde beyitler, kaynak metinde verilen sıralamaya uygun olarak, sıralı bir şekilde çevrilmiştir.

İnceleme 3

KM وَتَغْرَقَانِ فِي ضَبَابٍ مِنْ أَمَى شَفِيفٍ كَالْبَحْرِ سَرَّحَ الْيَدَيْنِ فَوْقَهُ الْمَسَاءُ ،	
YZÇ Ve ince bir kederin sisinde boğulurlar, Sanki akşamın elinde yüzen deniz gibi	İÇ Gözlerin şeffaf kederden bir siste batıyor Akşamın ellerinin okşadığı bir deniz gibi

Kaynak metinde kullanılmış olan تَغْرَقَانِ fiili “batmak” anlamına gelmekte ancak yapay zekâ çevirisinde “boğulmak” şeklinde aktarılarak, fiilin kuvvetli ve dramatik bir karşılığı olarak tercih edilmiştir. Ancak, “boğulma” fiili, “batma”ya göre daha keskin ve nihai bir anlam taşır; bu nedenle kaynak metindeki hafiflik ve belirsizlik hissi bu çeviride kaybolmuş görünmektedir. تَغْرَقَانِ fiilindeki ikil kullanımın, kaynak metinde açıkça verilmese de önceki beyitlerden yola çıkıldığında gözleri kastettiği açıkça görülmektedir. Çevirmen “gözler” kelimesini kullanarak orijinal metindeki kişiselliği ve duygusallığı vurgulamıştır. Aynı zamanda orijinal beyitte gözlerin batışı, sisle örtülü bir kedere batma olarak ifade edilirken, çeviride “şeffaf kederden bir siste batıyor” ifadesiyle bu anlam kaynak metne yakın verilmiştir. Beyitteki “sis”, “keder” ve “deniz” imgeleri çeviride de korunmuş, bu da şiirin atmosferinin başarılı bir şekilde aktarılmasını sağlamıştır. Ancak, “Akşamın ellerinin okşadığı bir deniz gibi” ifadesi, orijinal beyitteki “سَرَّحَ الْيَدَيْنِ فَوْقَهُ الْمَسَاءُ” anlamını tam olarak yansıtmayabilir. Kaynak metinde şairin, akşamın ellerini deniz üzerinde serbestçe gezdirmesini ima ettiği düşünüldüğünde, “okşama” kelimesi, “gezdirme” fiiline kıyasla daha nazik bir eylemi çağrıştırdığından, orijinaldeki akşamın deniz üzerinde yarattığı belirsizlik hissini tam olarak verememiş olabilir.

Kaynak metin, ritmik bir akışa ve uyuma sahiptir. İnsan çevirisinde de bu akışa sadık kalmaya çalışma çabası olduğu açıktır. Bu tür bir şiir çevirisinde, hem anlamı hem de ritmi korumanın zorluğu düşünüldüğünde, çevirmenin bir denge kurmaya çalıştığı görülmektedir. Yapay zekâ çevirisinde تَغْرَقَانِ fiilindeki ikil kullanımın gözleri ima etmesi üzerinde durulmamıştır. “Sanki akşamın elinde yüzen deniz gibi” ifadesi ise, orijinaldeki “akşamın ellerini denizin üzerine serbestçe gezdirmesi” anlamını kısmen korumakta ancak “elinde yüzen” aktarımı kaynak metindeki anlamı tam olarak karşılamamaktadır. Aynı zamanda “yüzen” kelimesi, orijinaldeki “سَرَّحَ” (serbestçe gezdirmek) fiilinin verdiği sakin ve kontrolsüz hareket hissini, “elinde” kelimesi ise, orijinal metindeki “ellerini gezdirmek” imgesinin zarifliğini tam olarak yansıtmamaktadır. “Elinde” ifadesi, bir kontrol ve sahiplenme hissi verirken, orijinal metinde akşamın ellerinin deniz üzerinde serbestçe gezdirilmesi daha pasif ve doğal bir etkileşimi ima etmektedir.

Kaynak metinde, sis, keder ve deniz gibi imgeler belirgin bir şekilde yer almakta ve bu imgeler yapay zekâ çevirisinde de korunmaktadır. Ancak, çevirideki “boğulmak” ve “elinde yüzen deniz” gibi ifadeler, orijinal metindeki ince ve belirsiz duygusal atmosferi biraz daha yoğun ve dramatik bir hale getirmiştir. Bu durumun, orijinal metnin verdiği melankolik ama hafif hissiyatı zayıflattığı düşünülmektedir.

İnceleme 4

KM	
دَفءُ الشِّتَاءِ فِيهِ وَارْتِعَاشَةُ الخَرِيفِ ، وَالْمَوْتُ ، وَالْمِيْلَادُ ، وَالظَّلَامُ ، وَالضِّيَاءُ فَتَسْتَفِيْق مِلء رُوْجِي ، زَعَشَةُ البُكَاءِ وَنَشْوَةٌ وَحَشِيَّةٌ تَعَانِقُ السَّمَاءِ كَنَشْوَةِ الطِّفْلِ إِذَا خَافَ مِنَ القَمَرِ !	
YZÇ	İÇ
Kışın sıcaklığı ve sonbaharın titremesi, Ölüm ve doğum, karanlık ve ışık; Ruhumun tam içinde uyanır, ağlama titreşimi Ve vahşi bir coşku, sarılır gökyüzüne, Bir çocuğun aydan korktuğundaki coşkusu gibi!	İçinde kışın sıcaklığı güzün titreyişi İçinde ölüm ve doğum, içinde karanlık ve ışık Ruhumda ağlayışın ürpertisi Vahşi bir heyecan kucaklar göğü Aydan ürken bir çocuğun heyecanı gibi

Kaynak metindeki فيه kullanımı insan çevirisinde “içinde” şeklinde verilmiş ve anlamı güçlendirmek için ikinci beyitte de tekrar edilmiştir ancak yapay zekâ çevirisinde bu ifade çıkarılarak aktarılmamıştır. Bu da insan çevirisindeki güçlü aktarımın yapay zekâda eksik olması anlamına gelmektedir. فَتَسْتَفِيْق مِلء رُوْجِي ifadesinde ise insan çevirisinde فَتَسْتَفِيْق çevrilmeden “Ruhumda ağlayışın ürpertisi” şeklinde aktarılmıştır. Yapay zekâ ise cümleyi birebir çevirmiş, “Ruhumun tam içinde uyanır, ağlama titreşimi” şeklinde bir aktarım yapmıştır. Şiirlerin derin bir duygusal yoğunluk ve zengin imgelerle dolu olduğu aynı zamanda sembolik ve metaforik bir anlatım sergilediği göz önünde bulundurulduğunda tercihen bazı ifadeler çeviriye dahil edilmemekte ya da tam tersi eklemeler yapılabilmektedir. Bu durum şiirin kaynak okur üzerinde oluşturduğu etkiyi hedef okur üzerinde de oluşturabilmek amacıyla tercih edilmektedir. Bu nedenle şiir çevirilerinde birebir çeviri genelde duyguyu aktarma konusunda yeterli kalamamaktadır. Söz konusu beyitte de yapay zekâ çevirisinde birebir çeviri yapıldığı görülmekte ve bu da anlatım gücünü eksik bırakmaktadır. Bir diğer dizedeki تَعَانِقُ sözcüğü yapay zekâda sarılır, insan çevirisinde kucaklar şeklinde aktarılmıştır. Sözlük anlamına bakıldığında kelimenin her iki anlamda da kullanıldığı ve eş anlamlı olarak kullanılabilen ifadeler olduğu görülmektedir. Ancak şiirin üslubu göz önünde bulundurulduğunda “kucaklamak” aktarımı şiirin anlamını sadeleştirirken, okuyucunun şiirin hislerine doğrudan erişmesine olanak tanımakta olduğu düşünülmektedir. كَنَشْوَةِ الطِّفْلِ إِذَا خَافَ مِنَ القَمَرِ dizesi yapay zekâda “Bir çocuğun aydan korktuğundaki coşkusu gibi!” şeklinde aktarılmıştır. Aydan korkan bir çocuğun coşku duyması, Türkçe anlatım bozukluğu oluşturmaktadır. Zira coşku denilince, Türk okurunun zihninde korkudan ziyade sevinç, mutluluk hisleri uyanmaktadır. Söz konusu dizede korku anında kendini kaybetme hissine yakın bir anlam ifade edilmekte, insan çevirisinde bu cümle Aydan ürken bir çocuğun heyecanı gibi şeklinde belirtilmiştir. Korkmak yerine ürkmek sözcüğünün kullanılması heyecan sözcüğünün kullanımına yer hazırlamış, coşkudansa heyecan ifadesi şiirin duygusal tonunu korumada daha başarılı olarak görülmüştür.

İnceleme 5

KM كَأَنَّ أَقْوَامَ السَّحَابِ تَشْرَبُ الْغُيُومَ وَقَطْرَةً فَقَطْرَةً تَدُوبُ فِي الْمَطَرِ ... وَكَزَكَرَ الْأَطْفَالَ فِي عَرَائِشِ الْكُرُومِ ، وَدَغَدَعَتْ صَمْتِ الْعَصَافِيرِ عَلَى الشَّجَرِ أَنْشُودَةَ الْمَطَرِ ...	
YZÇ Sanki bulut kemerleri bulutları içiyormuş gibi Ve damla damla yağmurda eriyorlar... Ve çocuklar üzüm asmalarının altlarında kıkırdıyor, Ağaçlardaki kuşların sessizliğini gıdıklıyorlar, Yağmur şarkısı...	İÇ Yaylı bulutlar diğer bulutları içiyor Ve damla damla eriyorlar yağmurda Üzüm bağlarının arşında çocuklar kıkırdıyor Ve kuşların sessizliğini gıdıklıyor ağaçlarda Yağmurun şarkısı

كأَنَّ أَقْوَامَ السَّحَابِ تَشْرَبُ الْغُيُومَ cümlesinin aktarımına bakıldığında insan çevirisinde yaylı bulutlar olarak çevrilen أَقْوَامَ السَّحَابِ ifadesinin bir isim tamlaması niteliği taşımakta olduğu görülmekte dolayısıyla yapay zeka çevirisindeki bulut kemerleri her ne kadar anlamın duygusunu aktaramasa da cümle yapısının eşdeğerliğini korumaktadır. Aynı zamanda şairin bu dizede السَّحَابِ ve الْغُيُومَ kelimelerini bir arada kullanmasının bir amacı olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar her iki sözcük de “bulut” anlamında kullanılsa da küçük bir fark onları birbirinden ayırmaktadır. السَّحَابِ sözcüğünün Arapçada tüm bulut kümeleri için ve genel anlamda bir cins isim formatında kullanıldığı görülmektedir. الْغُيُومَ ise daha özel anlamda kullanılan, özellikle yağmur bulutlarını anlatmak için tercih edilen bir sözcüktür ve cümlede bulutlar yaylar gibi tasvir edilmiştir. Bu da bulutların geniş bir alana yayılmış ve büyük bir etki yaratan bir doğal unsur olduğunu ima etmektedir. Cümlelerin devamında ise bulutların, yağışı emdiği veya yağışa dönüştüğü düşüncesinin sembolize edildiği, bunun da bulutların yağış döngüsündeki rolünü anlattığı düşünülmektedir.

وَكَزَكَرَ الْأَطْفَالَ فِي عَرَائِشِ الْكُرُومِ cümlesinde ise yapay zeka فِي harfi için altında anlamını, insan çevirisi arşında anlamını uygun görmüştür. فِي harfinin “içinde, -de, arasında” gibi anlamlarının olduğu göz önünde bulundurulduğunda her iki çeviride de tercihen kullanımların olduğu görülmektedir. وَدَغَدَعَتْ صَمْتِ dizesinin yapay zeka çevirisinde “sessizliğini gıdıklıyorlar” aktarımındaki çoğul kullanım şiirin bütünündeki ahengi bozmaktadır. Şiirin söz konusu kıtasındaki bütünlüğü koruması açısından insan çevirisindeki “gıdıklıyor” aktarımının daha doğru olduğu düşünülmektedir. Bunların yanı sıra şiire ismini veren ... أَنْشُودَةَ الْمَطَرِ İfadesi bir isim tamlaması yapısında olup, yağmurun şarkısı, türküsü anlamını içermektedir. Yapay zekâ çevirisinde bir sıfat tamlaması formatına geçirilmiş “yağmur şarkısı” şeklinde çevrilmiştir. Bu haliyle, yağışın bir şarkı gibi, doğaya ve insanlara huzur veren bir etki yarattığı anlamı eksik kalmaktadır. “Yağmurun şarkısı” aktarımında ise kaynak metindeki gibi doğanın müziksel ve estetik yönü vurgulanmış olur.

Sonuç

Yabancı dilde çevirinin yalnızca insan uzmanlığına dayandığı günleri geride bırakan yapay zekâ araçları, çevirmenleri tercümanlık mesleğinin geleceğine dair bazı sorgulamalara dahi mecbur bırakmaktadır.

Daha önce hiç olmadığı kadar hız, ölçeklenebilirlik ve erişilebilirlik sunan yapay zekâ destekli çeviri araçları bu nedenle araştırılması ve incelenmesi gereken bir konuma gelmiştir. Tüm ilerlemelere rağmen yapay zekânın karmaşık metinlerin çevrilmesinde hala belirli sınırlamalarla karşı karşıya olduğu açıktır. Bu sınırlamaların anlaşılması, yapay zekâ tabanlı çeviri sistemlerinin mevcut yeteneklerinin ötesine geçmek ve daha iyi sonuçlar elde etmek için önemlidir. Karmaşık metinlerdeki derin anlamlar, metin içindeki ince nüansların anlaşılması, kültürel ve tarihsel referanslar, metaforlar, deyimler, soyut kavramlar, dil bilgisi yapıları yapay zekânın çevirmede zorlandığı etmenlerden olarak sayılabilir. Duygusal ve estetik derinlikler taşıyan şiir çevirilerinde de aynı zorlanmayı yaşadığı görülmektedir.

Bu çalışmada, yapay zekânın ve insan çevirmenin bir şiiri çevirme yaklaşımı karşılaştırılarak, şiir çevirme nitelikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Yapay zekânın, özellikle makine öğrenimi ve doğal dil işleme algoritmalarının gücünden faydalandığı, hızlı ve tutarlı çeviriler sunduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, yapay zekâ yer yer bağlamdan kopukluk ve estetik değerleri yeterince yansıtamama gibi sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

İnsan çevirmen kimliğiyle çalışmaya konu edilen Mehmet Hakkı Suçin'in ise estetik ve duygusal unsurlarını daha iyi anlama ve ifade etme konusunda bir yetkinliğe sahip olduğu gözlemlenmiştir. Şairin üslubunu ve tonunu koruyarak, kültürel ve tarihsel bağlamları dikkate alarak yapılan çeviriler, metnin orijinal ruhunu daha iyi yansıtmayı başarmış görünmektedir.

İnsan çevirisi, şiirin hem estetik hem de duygusal yönlerini daha iyi yansıtmakta ve daha akıcı bir dil sunmaktadır. Yapay zekâ çevirisi ise hızlı ve geniş çaplı çeviriler sunabilse de, şiirin poetik ve kültürel nüanslarını yakalama konusunda bazı sınırlamalara sahiptir. İlerleyen zamanlarda verilen komutların da geliştirilmesiyle yapay zekâ çevirisinin estetik ve duygusal derinliğin güçlenmesi durumu söz konusu olabilirse, çeviri kalitesinin artması da mümkün olabilecektir. Ancak günümüz versiyonlarında özellikle duygu yoğunluğu, kültürel nüanslar ve bir bilgi arka planı gerektiren metinleri çevirmede henüz insan çevirmenin kabiliyetine ulaşamadığı aşikârdır.

Yapay zekâ ve insan çevirmenlerinin yöntemleri, kendi avantajları ve sınırlamaları ile öne çıkmaktadır. Yapay zekâ, büyük veri setleri üzerinde hızlı ve geniş çaplı çeviriler sağlarken, insan çevirmenler derin bir kültürel anlayış ve estetik bir yaklaşımla daha kaliteli sonuçlar sunmaktadır. Gelecekte, her iki yöntemin entegrasyonu, çeviri süreçlerini daha etkili ve kapsamlı hale getirebilir.

Bu karşılaştırmalı incelemenin de, çeviri alanında teknolojik gelişmelerin ve insan faktörünün birlikte nasıl çalışabileceğine dair önemli bir perspektif sunmakta olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akça, N. C., Cobutođlu, S. A., Özbek, Ö. Y., Akça, M. F. (2024). Yapay Zekânın Edebiyatta Kullanım Serüveni. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (39), 283-306.
- Alpaydın, E. (2013). *Yapay öğrenme*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Al-Hassan, A. (1986). *The Arabic role in medieval literary culture*. Cambridge University Press.
- Arslan, K. (2017). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.
- Arslan, K. (2020). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.
- Aslan, E. (2014) Yabancı Dil Öğretiminde Robot Öğretmenler, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1), 15-26.
- Badawi, M. M. (1987). *Modern Arabic literature and the west*. Ithaca Press.
- Barutçuoğlu, E. I. (2001) *Robotların tarihçesi*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Web: <http://robot.cmpe.boun.edu.tr/593/history.pdf> Eriřim Tarihi 15.08.2024
- Cotton, D. R. E., Cotton, P. A., & Shipway, J. R. (2023). Chatting and cheating: Ensuring academic integrity in the era of ChatGPT. *Innovations in Education and Teaching International*, 61(2), 228-239. <https://doi.org/10.1080/14703297.2023.2190148>
- Dağbaşı, G. (2017). Arapçadan Türkçeye Yapılan Şiir Çevirilerinde Nitelik Sorunu. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum*, 6(16), 177-196.
- el-Cahiz. (1938), *el-Hayevân*, (Ed. A. M. Harun), Kahire: Mektebetu Mustafa el-Babi el-Halebi ve evladihi
- es-Seyyâb, B. Ş. (2015). *Unşûdetu'l-Matar*. Kahire: Hindâvî.
- es-Seyyâb, B. Ş. (2021). Yağmurun şarkısı. (M.H. Suçin, Çev.) <https://ceviriveotesi.org/2021/03/24/bedr-sakir-seyyab-yagmurun-sarkisi/> adresinden erişilmiştir.
- Frost, R. (1969). *The Poetry of Robert Frost*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Gupta, N. (2017). A Literature survey on artificial intelligence. *International Journal of Engineering Research & Technology*, 5(19), 1-5.
- Gürsel, N. (1978). Şiir çevirisinde yöntem, *Türk Dili Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, 155-158.
- Holmes, W., Bialik, M. & Fadel, C. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*. Boston, MA: Center for Curriculum Redesign.
- Jones, R. (2007). *Medieval literary translations and cultural interchange*. Cambridge University Press.
- Kuşçu, E. (2015). Çeviride yapay zekâ uygulamaları, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30), 45-58.
- McCarthy, J. (2004). *What is artificial intelligence?.* <http://wwwformal.stanford.edu/jmc/whatisai>. Adresinden erişilmiştir.
- Mitchell, A. (2023). *Professor catches student cheating with ChatGPT: 'I feel abject terror'*. New York Post. <https://nypost.com/2022/12/26/students-usingchatgpt-to-cheatprofessor-warns/> adresinden erişilmiştir.
- Nuhrat, Y., Rona, Z., Ortaç, A., & Üster, C. (2024). Üç Çevirmen, Üç Arkadaş: Zeynep Rona, Ayla Ortaç ve Celâl Üster'le çeviri ve yapay zekâ üzerine bir söyleşi. *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 173-185.
- Sarıkaya, M. (2003). el-Cahız'dan es-Safedi'ye çeviri teorisi, *Bilimname*, 133-151.
- Schaal, S. (1999). Is imitation learning the route to humanoid robots. *Trends in Cognitive Sciences*, 3 (6), 233-242.

Sleeman, D. & J.S. Brown. (1982). *Intelligent Tutoring Systems*. New York: Academic Press.

Smith, J. (2003). *Ancient translations and their influence*. Harvard University Press.

Suçin, M. H. (t.y.). Mehmet Hakkı Suçin'le şiir ve çeviri üzerine. <https://ceviridernegi.org/mehmet-hakki-sucin-ile-siir-ve-ceviri-uzerine/> adresinden erişilmiştir.

Şehsuvaroğlu, H. (1978). *Osmanlı sarayında Arap şiiri*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Wolf, B. P. (2009). *Building intelligent interactive tutors: Student-centered strategies for revolutionizing elearning*. San Francisco, CA: Morgan Kaufmann.

Venuti, L. (1995). *The Translator's invisibility: A history of translation*. London: Routledge.

Yang, M. (2023). New York City schools ban AI chatbot that writes essays and answers prompts. The Guardian. <https://www.theguardian.com/us-news/2023/jan/06/new-york-city-schools-ban-ai-chatbot-chatgpt> adresinden erişilmiştir.